

Turan International  
University 8770-24-821-guruh  
talaban Odileva Madinaning  
Adabiyotshunoslik nazariyasi  
fanidan yorgan mustaqil  
ishi

Mustaqil ish

"Mavzu" Majlis un-nafais

"Majlis un-nafais" ya'ni  
"Nafislar majlislari" degan

ma'noni anglatadi. Bu

asar A. Navoiyning gala-

miga mansub bo'lib, turkiy

tarkibiylarning ilk namunasini  
hisoblanadi. Asarda XV asrda

Duroson va qoshni man-

lakatlarda yashagan shoir

yo'riqchi va olimlar ijodiga

bid qizga ma'lumotlar

berilgan. Asar 8 majlisdan

iborat. 1-2-majlislarda muallifning

shaxslari - tarkibiylar yoxi

layoqlar vaqtida hayot bo'l-

magan shairlar 3 majlisdan

oxiriga xamondoh shoirlar

haqida ma'lumotlar keltirilgan

5-6 - majlislarda Xuroson, ta-  
marqand, Xorazm, Boshki, Badax-  
shan, Sarwin, Seva, Kirmon va  
boshqa joylardan chiqqan  
kalam ardlari haqida.

7. majlisda esa temuriylarga  
mansub shoirlar haqida fikr  
yuritilgan. 8-majlis sulton  
Husayn Beyzargoga bag'ishlangan  
Tarkirada shoirlarning bilim  
darajasi, aqli, dunyozorashi  
mehnatga munosabati kabi ru-  
susiyaatlari ahokida korsatilgan  
ular bir shoirga berilgan tamay  
uning ijodidan namuna kelti-  
rish bilan asoslangan.

Arada badiiy ijod asosi va  
mohiyatini belgilevchi nazariy  
masalalar yurandan ham  
fikr yuritiladi.

Umarali Normatosning  
"Djod sekri" va "Bodiriyning mōjizasi"  
kitoblari haqida

"Djod sekri" asari Umarali  
Normatos tomonidan yozilgan  
ilmiy-udabiy asar hisoblanib, unda  
ijodiy jarayon va yoxuochilik  
san'ati haqida chuqur muho-  
kara beriladi. Kitobda  
udabiy ijodning faalafari,  
yoxuochilik va ijodiy faoliyat  
o'rtasidagi o'zaro munosabat,  
ijodning badiiy qiymati  
haqida fikr yuritiladi.

Bu kitobda yoxuochilik ijodkor-  
likning siri va mōjizaviy  
tomonlarini o'z ichida beradi.

Udabiy tahlilari orqali Norma-  
tos ijodiy kuch va qudratining  
insoniyatga ta'siri haqida  
haqida.

36  
„Bodiriyning mōj'irasi“ asari  
oʻzbek adabiyotining ulugʻ yorugʻ-  
shisi A Bodiriy ijodiga bagʻish-  
langan. Normatov bu kitobda  
Bodiriyning adabiy merosini  
chuqur tahlil qiladi, uning  
asarlarini oʻzali oʻzbek talqiniga  
milliy xalkiyatini, tarixiy va  
madaniy oʻlikni oʻks etirish  
yolida qanday ijod qilganini  
ni koʻrsatadi.

Kitobda „Oʻtkan kunlar“ va  
„Mehrobdan chayon“ kabi  
Bodiriy asarlarining badiiy  
va falsafaviy ahamiyati,  
ulardagi obrazlar, soʻzlar  
rivoji va til oʻriga xosliklar  
haqida keng maʼlumot beriladi.

3.11. Aristotelning „Poetika“ asarini  
organik shaklini yoritib  
Aristotelning „Poetika“ asari  
soz sanatiga bag'ishlangan max-  
sus tadqiqot shakliga, unda fay-  
lasufning adabiy estetik qarashlari  
muayyan tizim holda ancha  
taliq ifodasini topganligi bilan  
qiyinatildi.

„Poetika“ asarining ilmiy qim-  
matini belgilangan narsa shuki,  
undagi nazariy umumlashmalar  
ihlas chiqilgan talablar ga-  
dimgi yunon adabiyatining  
boy materialini tahlilga taya-  
nadi. Ikkinchi muhim jihat  
era unda ixchil, tizimli fikr  
yuritilgan, qo'yilgan har bir  
masala bo'yicha yaxlit ilmiy  
konsepsiyaning ifodalaniishi b/n

40  
belgilanadi. Masalan, hagediya  
jamiya to'ralarkan, Aristotel,  
avvalo, uning jam' spetsifikatsiya  
belgilab oladi, shing uni - tashkil  
qilayotgan tarkibiy qismlar voqea  
fabula, xarakter, til va uslub  
kabi masalalarni navbati bilan  
bir-bir ko'rib o'tadi, muhim, har  
birini butun tarkibidagi o'rnini  
nuqtai nazaridan organarkan  
boshqa unsurlar bilan o'zaro  
munosabatini nazardan o'tkazmaydi.  
Bu xususiyatlar "Poetika" ning  
adabiyotshunoslikka qadimgina  
emas, chunki manoda muhtor o'rnini  
ligidan dalolatidir.

9/11: Fitratning „Adabiyot qoidalarini  
„Arus haqida“ asarlarini o'rganib.

Fitratning „Adabiyot qoidalarini“  
asari 1926-yilda yozilgan.

Bu asar Fitrat tomonidan  
o'zbek adabiyotining nazariy qoi-  
dalarini tushish va aniqlash  
maqsadida yozilgan. U adabiyot-  
ning varifalari, ushblari, janrlari  
va mazmuni haqida muhim  
ma'lumotlarni o'z ichiga oladi.

Asarda Fitrat o'quvchilarga ada-  
biyotning ijtimoiy rolini tushunti-  
radi va sherryatning ahamiya-  
tiga alohida e'tibor beradi.

Bu asarda jaded adabiyotning  
maqsadlari va yangicha ga-  
rahlari yagqel namoyan b'lgan.

Fitratning „Arus haqida“  
asari 1923-yilda Fitrat - lano-



nidan yoxilgan. Bu asar aruz  
vazni haqidagi eng muhim  
asarlardan biridir. Fitrat bu  
asarda o'zbek she'riyatida  
kōp qalbanilgan aruz vazni-  
ning qoidalar, turlari va xus-  
siyatlari haqida batafsil ma-  
lumot beradi. U aruzni tak-  
til qilib, uning tuzilishi,  
bōg'inlari va qofiya tizimini  
tushuntiradi. Bu asar o'zbek  
shoirлари uchun aruz vaz-  
nini o'rganish va qollashga  
muhim qollanma bolgan.  
Asarda aruz vazni va uning  
turlari haqida batafsil  
ma'lumotlar berilgan.

5-ji bahon adiblari adabiyoti  
haqida" kitobini sharkini yozish  
bahon adiblari adabiyoti  
"haqida" asari O'zbekiston  
xalq yoxudchisi, adabiyotshunosi  
va tarjimon Ibrohim Gafurov  
tomonidan yozilgan ilmiy -  
adabiy asarda. Ushbu kitobda  
jahon adabiyotining yetuk  
namoyandalari, ularning ijodi  
asrlarining o'ziga xos xusu-  
siyatlari haqida batafsil  
ma'lumotlar berilgan.

Asar o'zbek kitobxonlariga  
jahon adabiyoti dunyosini  
yaqinroq tanishtirish, ularning  
ijodiy yo'li va asrlarining  
mohiyatini ochib berishga xiz-  
mat qiladi. Kitobda turli davr-  
larda yashab ijod qilgan

adiblari asarlarini haqida ma-  
lumotlar berilgan. (Bu asarlar  
L. Jafarov dunyoning ko'plab  
xalqlari adabiyoti haqida  
keng qamrovi ma'lumotlarini  
berib adiblarning ijodiy  
yo'li, asarlarining mazmuni va  
ushbu xususiyatlarini ochib  
beradi.

6- Mas'ala. A. Odinoyning "Otkan kunlar"  
romani, "Ulogda" hikoyasi, "Kalvak  
Makrumning xotira daftaridan"  
"Toshpölat tajang nima deydi"  
asarlarini tahlili.

"Otkan kunlar" romani - o'zbek  
adabiyotining birinchi roman-  
laridan biri bo'lib, 1926 yilda  
Abdulla Odinoy tomonidan  
yozilgan. Roman XIX asr oxirlarida

dagi Bukoro va Toshkent hududida  
didagi ijtimoiy hayotni aks  
ettradi. Anar ikki yoshning,  
yaxni, Olabek va Xumushning  
sug'i hikoyan orqali osha  
davr jamiyatidagi ijtimoiy  
tengsizlik, urf-odatlar va  
siyosiy vaziyatni ko'rsatib beradi.  
"Otkan kunlar" milliy adabi-  
yotimirda klassik asar hisob-  
lanib, u orbek xalqining ta-  
rixini va madaniyatini chuqur  
ifodalab beradi.

"Toshpölat tajang nima deydi"  
asari A. Odiniy tomonidan  
yozilgan hayriy hikoya bolib,  
unda Toshpölat ismli odam  
ning qiziqarli va kulgili ha-  
yotiy voqealari tavsirlanadi.  
Toshpölat tajang, yaxni tes

ya'ni chiqadigan odam tifa-  
tida tasvirlanadi. Avarda Toh-  
pelatning turli varyatlarda  
qanday munosabat bildirishi  
va uning tajangligi orgab  
jamiyatdagi kamchiliklar, inson-  
larning qusurlari hayviy tara-  
fda ko'rsatib berilgan. Bu hikoya  
orbe adabiyotida hayviy yona-  
lishning yozgin namunaloridan  
biri bo'lib; inson xarakteridagi  
kamchiliklarni kelgisi, ammo  
manodar tara-  
fda ochib beradi.  
"Uloqda" hikoyasi A. Ozodiy-  
ning yana bir qisqa hikoyasi  
bo'lib, unda orbe xalqining  
qadimiy oyinlaridan biri - uloq  
haqida hikoya qilinadi. Hikoyada  
uloq musobaqasidagi insonlar  
obras, ularning hatkhatlari va

qahramonlarning turli-tuman  
karakteri tawirlanadi. Hukoyi  
darsmada ulog murobagan  
fazatgina sport yoki o'yin  
sifatida emas, balki insonlar  
ning o'zaro raqobati, hayotdosh  
kurashi va ijtimoiy munosa-  
batlarini oshib beradi. Ulog  
o'yni tawiri orqali boddiniy  
qahramonlarning mardligi  
jasorati, lekin ayni paytda  
ularning xatolarini va xaf  
tomonlarini ko'rsatishga muvaffaq  
bolgin

"Kalvak Mahrumning xotira  
daftaridan" - A. Boddiniyning  
biri bolib, unda Kalvak Mah-  
rum ismli qahramonning bo-  
shidan kechirgan voqealari  
kulgili, lekin tarlimiy uslubda

bayon qilinadi. Hikoyada hal-  
vat Muhammadning sodda va  
saxan noqulay holatlarga  
tushib qolishi tasvirlanadi, bu  
organi muallif insoniy qurilish,  
ayniqsa jehillik va bepawelik  
ni haqda qiladi. Bu asos organ  
Bodiriy haqiqiy uslubda jami-  
yatdagi ko'plab qurum va nohoj  
lekni ochib berib, o'quvchilarni  
o'ylashga va to'g'ri yo'lni tanlashga  
chag'iradi.

2. M: A Hojiahmedovning "Doston-  
dagi oylar" kitobi haqida  
A. Hojiahmedovning "Dovondagi  
oylar" kitobi o'zbek adabiyoti-  
dagi muhim asarlar qatoriga  
kiradi. Bu asar vafot va  
ruhij holatining tasvirla-  
nishini bilan ajralib turadi.  
Muallif o'z asarida inson  
qalbi va dunyoga qarashidagi  
murakkabliklarni ko'rsatadi,  
hayot va o'lim, muhabbat  
va nafrat kabi muvohiqatga  
chugur kirib boradi.

Kitobning asosiy mavzusi - in-  
sonning o'zlikni anglash jara-  
yoni bo'lib, bosh qahramon-  
ning ruhij kechinmalari  
orqali o'quvchi bu islamiy-  
larini chugur his qilishi



mumkin. „Dorondagi oylar“ asarida tabiat tasvirlari, ruhiy holatlar va insoniy munosabatlarning keng qamroq ifodasi orqali oqimchilikni o'ziga tortadigan falsafiy oylar va hayotiy savollar kōtarilgan. Hojiahmedovning ushbu badiiy tilning gōralligi va chuqurligi bilan ajralib turadi.

8. M. O'rad Sharafiddinovning „Ljodni anglash barti“ kitobi D. Sharafiddinovning „Ljodni anglash barti“ kitobi orqali adabiyoti va madaniyatida chuqur ilmiy va adabiy tahlillarni o'z ichiga olgan muhim asar hisoblanadi. Bu kitobda Sharafiddinov

ijod va yodkorlar haqida  
falsafiy mulohazalar yuritiladi  
hamda o'zbek adabiyot klassi-  
kari va xamohaviy yozuvchi-  
larining asarlarini tahlil qiladi.  
Ujodni anglash baxti asari  
orida ijod shirkligi, yodkor-  
ning ruhiy olami, adabiy  
jarayonlar va ularning jami-  
yatga ta'siri kabi muhim  
masalalarni qamrab oladi.  
Sharaffiddin asarda ijod-  
korning vakifari, uning ja-  
miyatlardagi o'rnini va mas'uliyatini  
haqida o'z fikrlarini bayon  
qiladi. Bu kitobda yozuvchilik  
san'ati, badiiy asar yara-  
tishdagi ruhiy jarayonlar va  
ilhom haqida chuqur mulo-  
hazalar mavjud.

Maovu Fitratning "Shaytonning  
"Tangriga isyon" Abulqayson  
dramasi, "Biyomat" hikoyasi  
Fitrat o'zbek adabiyoti va  
madaniyatida muhim o'rin tutuv-  
chi shaxs bo'lib, uning asarlarini  
milliy va falsafiy mavzularni  
o'rganishda alohida ahamiyat  
kab etiladi. Uning "Shaytonning  
"Tangriga isyon" Abulqayson  
dramasi va "Biyomat" hikoya-  
si ham milliy o'slik, ruhiy  
va falsafiy xarakter bilan  
bayitilgan.

Shaytonning tangriga isyon  
asari falsafiy dramalardan  
biri bo'lib, unda shayton va  
insoniyat o'rtasidagi adabiy  
kurashning falsafiy tahlili  
o'tkaziladi. Asarda shayton

Insoniyatning keladi va unga  
bolgan nixo tufayli Tangri  
iyon kotaradi. Fitnat bu  
asar orqali insonning ekin-  
lik, uyman va qunch bilan  
bog'liq murakkab masalalarni  
engani. Asarda Shaytonning  
pozitivlar orqali insonning  
ichki kurashlar va iymoiy  
hayotdagi ziddiyatlar ochib  
beriladi. Shayton va Tangri  
otandagi munozaralar orqali  
muallif turli falsafiy savol-  
larga javob olmaydi va  
insoniyatning adolat hamda  
haqiqatni anglashdagi ku-  
rashini aks ettiradi.

"Bulqayxon" drammatik tarixiy  
syujetga ega bolid, Buxoro  
xonligining murakkab siyosiy

variyatni ko'rsatadi. Asarda  
Abulqayxonning hukmronligi,  
uning qarorlar va to'g'ri  
belgan tashqi kelguning u  
bilan bog'liq umid va noro-  
ziqliklari tavsiflanadi. Fihrist  
ushbu asar orqali osha davr-  
dagi Rusiya jamiyatining  
ijtimoiy, siyosiy va ma'naviy  
holatini ko'rsatishga intilgan.  
Asarda insonning ichki dun-  
yosida kechadigan ma'naviy  
ingiz va qiyomatning  
yaqinlashuvi bilan bog'liq  
qorong'u uning yurakdagi  
aks-sadoi tavsiflanadi. Kitob-  
da insonlar o'rtasidagi arlo-  
qiy qoidalar va ijtimoiylik-  
ning jamiyatdagi yomon  
oqibatlarini aks ettirilgan.